

ARTIKELEN

‘Sommigen zijn gelijkjer dan anderen’

Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland

Katerina Manevska, Jeroen van der Waal, Peter Achterberg, Dick Houtman & Willem de Koster

Laagopgeleiden zijn meer dan hoogopgeleiden geneigd om voorkeur voor economische herverdeling gepaard te laten gaan met afkeer van sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden. Waarom zijn zij van mening dat sommigen gelijkjer zijn dan anderen? In dit artikel wordt onderzocht of hun opmerkelijke combinatie van economisch egalitarisme en ‘verzorgingsstaatschauvinisme’ voortkomt uit gebrekkige politieke competentie, hun zwakke economische positie of hun geringe cultureel kapitaal en de culturele onzekerheid die daarmee gepaard gaat.

Inleiding

Een belangrijk thema binnen onderzoek naar de verzorgingsstaat draait om de vragen of en waarom delen van de bevolking vinden dat sommige groepen meer recht hebben op sociale voorzieningen dan anderen (Van Oorscot, 2000). In dit zogenaamde *deservingness*-debat is gebleken dat in de Verenigde Staten een geringe mate van steun voor de verzorgingsstaat met name verband houdt met een negatieve houding jegens etnische minderheden (Federico, 2005; Gilens, 1995). Verschillende onderzoeken hebben laten zien dat ook in Europa immigranten gezien worden als het minst recht hebbend op sociale voorzieningen wanneer zij vergeleken worden met bijvoorbeeld ouderen, gehandicapten of werklozen (Applebaum, 2002; Bay & Pedersen, 2006; Van Oorscot, 2006; Van Oorscot, 2007; Van Oorscot & Uunk, 2007). Dergelijke denkbeelden zijn vooral te vinden onder lager opgeleiden.

Vanuit een klassiek ‘links-rechts’-perspectief bekeken is dit paradoxaal. Linkse politieke partijen maken zich immers hard voor beleid dat gericht is op economische herverdeling, het terugdringen van sociaaleconomische ongelijkheid en een uitgebreidere verzorgingsstaat (Budge, 2000). Dat is de reden dat mensen met een zwakke sociaaleconomische positie – laagopgeleiden, arbeiders en personen met een laag inkomen – tot de traditionele achterban van links behoren (Svallfors, 2007; Achterberg & Houtman, 2009). Echter, waar linkse politieke partijen streven naar universele economische herverdeling, ongeacht de etniciteit van de ontvanger, staat hun laagopgeleide autochtone achterban een meer particularistische vorm van herverdeling voor. Anders gesteld, in tegenstelling tot de hoog-

opgeleide partijkaders van linkse partijen combineert hun laagopgeleide autochtone achterban economisch egalitarisme met 'verzorgingsstaatschauvinisme' (Kitschelt, 1995; Mudde, 2000). Hoe dit kan worden verklaard is tot op heden echter niet duidelijk. Daarom onderzoeken we in dit artikel waarom laagopgeleiden meer dan hoogopgeleiden geneigd zijn om een voorkeur voor economische herverdeling te combineren met een afkeer van sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden.

Opleiding, economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme

In diverse onderzoeken naar het ideologische profiel van westerse bevolkingsgroepen is een bidimensionale waardestructuur gevonden. De ene dimensie omvat kwesties met betrekking tot economische gelijkheid, waarbij voorstanders van economische herverdeling tegenover aanhangers van een 'laissez-faire'-economie staan. De andere dimensie betreft kwesties rondom sociale orde en culturele diversiteit, waarbij personen met autoritaire denkbeelden tegenover mensen met libertaire denkbeelden staan (Converse, 1964; Fleishman, 1988; Middendorp, 1991).

Binnen de bevolking als geheel houden deze twee waardedimensies nauwelijks verband, maar hierin bestaan belangrijke verschillen gerelateerd aan opleidingsniveau. Een veel gevonden onderzoeksresultaat is namelijk dat het ideologische profiel van hoogopgeleiden meer 'eendimensionaal' of 'coherent' is dan dat van laagopgeleiden. Hiermee wordt bedoeld dat hoogopgeleiden vaker een progressieve (of conservatieve) opvatting wat betreft vraagstukken aangaande de ene dimensie combineren met een even zo progressieve (of conservatieve) houding met betrekking tot vraagstukken die horen tot de andere dimensie (zie Achterberg & Houtman, 2009; Carmines & Stimson, 1982; Houtman, Achterberg & Derks, 2008). In de literatuur wordt dit 'coherent' genoemd, omdat opvattingen worden gecombineerd die traditioneel gezien tot dezelfde kant van het politieke spectrum gerekend worden. 'Linkse' of 'progressieve' partijen zijn immers vanouds zowel voorstander van economische herverdeling als van het beschermen van culturele diversiteit, terwijl voor 'rechtse' of 'conservatieve' partijen op beide punten het tegendeel geldt.¹ Het minder coherente waardepatroon van laagopgeleiden met betrekking tot economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme is in overeenstemming met deze bevindingen. Hoe dit kan worden verklaard is echter nog onduidelijk.

Er zijn drie theorieën die een verklaring zouden kunnen bieden voor de genoemde verschillen tussen opleidingscategorieën. De eerste theorie heeft betrekking op verschillen in politieke competentie, de tweede stelt etnische competitie centraal en de laatste draait om de rol van cultureel kapitaal.

1 In dit artikel volgen we deze gangbare invulling van het begrip coherentie – hiermee beogen we dus geen normatief oordeel over de waardepatronen van hoog- of laagopgeleiden uit te drukken.

Politieke competentie

Verschillende onderzoekers hebben gesteld dat ideologische coherentie afhankelijk is van 'cognitief vermogen' (Carmines & Stimson, 1982; Hyman & Wright, 1979; Lipset, 1981; Jenssen & Engesbak, 1994), 'cognitieve geraffineerdheid' (Bobo & Licari, 1989), 'politiek kapitaal' (Bourdieu, 1984) of 'politieke competentie' (Jackson & Marcus, 1975). Ondanks de verschillende labels die gebruikt worden komen al deze verklaringen neer op het idee dat laagopgeleiden minder cognitieve vermogens hebben dan hoogopgeleiden, waardoor zij een beperkter begrip van de complexiteit van de politiek zouden hebben. Men gaat ervan uit dat goed geïnformeerde en creatieve elites politieke ideeën consistent integreren op één continuüm (Converse, 1964: 211) doordat zij behept zijn met een cognitieve structuur die hen in staat stelt om informatie van grote diversiteit en reikwijdte te vatten in abstracte begrippen (Campbell et al., 1960: 193). De cognitieve structuur van hoogopgeleiden zou hen dus in staat stellen om vat te krijgen op een grote diversiteit aan politieke kwesties (Campbell et al., 1960). Volgens deze theorie zijn laagopgeleiden hier in mindere mate toe in staat, hetgeen is bevestigd door Bourdieus (1984) bevinding dat het vermogen om te gaan met politieke informatie – i.c. in staat zijn om vragen over politiek te beantwoorden in plaats van te kiezen voor de optie 'weet niet' – toeneemt bij een hoger opleidingsniveau. Kort gezegd voorspelt de eerste theorie dus dat een hoog niveau van politieke competentie, gedefinieerd als het vermogen om politieke informatie te begrijpen en hiermee om te gaan, leidt tot ideologische coherentie en dat dit kan verklaren waarom de minste ideologische coherentie veelal gevonden wordt bij laagopgeleiden (Fiske & Kinder, 1981; Judd & Krosnick, 1989; Lerner, Nagai & Rothman, 1991; Zaller, 1992). Als dat inderdaad het geval is, dan combineren laagopgeleiden economisch egalitarisme met verzorgingsstaatschauvinisme vanwege hun beperkte politieke competentie (hypothese 1).

Etnische competitie

De steun voor economisch egalitarisme onder laagopgeleiden kan verklaard worden via de rationale van de klassenanalyse. Volgens de klassentheorie is steun voor de herverdeling van rijkdom en inkomen immers een directe afspiegeling van klassengebonden economische belangen (Clark, 1996; Lipset, 1981). Onderzoek heeft keer op keer aangetoond dat de zwakke economische positie van laagopgeleiden inderdaad hun steun voor egalitaire maatregelen aanstuurt (De Witte, 1997; Houtman, 2001, 2003; Marshall et al., 1988; Svallfors, 1991; Wright, 1985; Van der Waal et al., 2007) en dat linkse partijen hun 'natuurlijke' bondgenoten zijn, omdat deze hun economische klassenbelangen vertegenwoordigen (zie bijvoorbeeld Alford, 1967; Clark & Lipset, 1991). Die klassenbelangen zijn echter niet universeel, zo stelt de etnische competitietheorie, maar afhankelijk van de etnische groep waartoe men behoort.

Terwijl de hierboven beschreven theorie aanneemt dat laagopgeleiden de cognitieve capaciteiten missen die nodig zijn om de complexiteit van de politiek te kunnen begrijpen, is de etnische competitietheorie gebaseerd op een tegengestelde impliciete assumptie: er wordt van uitgegaan dat laagopgeleide autochtonen genoeg inzicht hebben om te begrijpen dat immigratie druk uitoefent op het stel-

sel van sociale voorzieningen en hiermee hun eigen economische zekerheid bedreigt. Volgens de etnische competitietheorie is dit verantwoordelijk voor de negatieve houding die laagopgeleide autochtonen aannemen ten aanzien van etnische minderheden. Zij doen dit namelijk om de economische belangen van de eigen etnische groep (de *in-group*) te beschermen. De kerngedachte van de etnische competitietheorie is dan ook dat competitie om schaarse goederen leidt tot uitsluiting van de ene sociale groep door de andere (Olzak, 1992). Deze competitie is het sterkst onder personen die zich in een vergelijkbare sociaaleconomische positie bevinden als etnische minderheden. Doordat de sociaaleconomische positie van de meeste etnische minderheden in westerse samenlevingen zwak tot zeer zwak is (Coenders, 2001; Scheepers et al., 2002), zijn het met name de laagopgeleide autochtonen met vergelijkbare zwakke posities die deze strijd ervaren. Als een gevolg hiervan, zo stelt de etnische competitietheorie, zullen vooral laagopgeleide autochtonen een negatieve houding aannemen ten aanzien van etnische minderheden om hun eigen positie of de positie van de groep waar ze toe behoren te verdedigen.

Sociale voorzieningen zijn schaarse economische goederen die bij uitstek van belang zijn voor personen in een zwakkere sociaaleconomische positie wier situatie verbeterd kan worden door dergelijke voorzieningen. De etnische competitietheorie zou daarom dus kunnen verklaren waarom er onder laagopgeleide autochtonen ondanks hun economische egalitarisme minder steun is voor het idee dat etnische minderheden recht hebben op sociale voorzieningen. Dit komt overeen met Kitschelts suggestie dat personen uit de arbeidersklasse 'verzorgingsstaatschauvinisten' zijn uit angst dat hun materiële welbevinden in het gedrang komt doordat immigratie een uitholling van de verzorgingsstaat veroorzaakt (Kitschelt, 1995: 263).

Samenvattend stelt de etnische competitietheorie dus, tegengesteld aan de conventionele (marxistische) klassenanalyse, dat economische klassenbelangen gedefinieerd worden langs etnische scheidslijnen en dus slechts gedeeld worden met diegenen die tot dezelfde etnische groep behoren. Op basis van de etnische competitietheorie kan daarom worden verwacht dat laagopgeleiden hun economische egalitarisme combineren met verzorgingsstaatschauvinisme vanwege hun zwakke economische positie (*hypothese 2*).

Cultureel kapitaal

Bij de derde theorie gaat het niet om economische condities, maar om verschillen in cultureel kapitaal. De vaak gevonden weerstand van laaggeschoolden jegens etnische minderheidsgroepen (zie voor een overzicht Emler & Frazer, 1999; Stubager, 2008, 2009), blijkt met name te zijn geïnspireerd door een afkeer van culturele diversiteit (Hainmueller & Hiscox, 2007; Sides & Citrin, 2007; Sniderman, Hagendoorn & Prior, 2004). Het is belangrijk te benadrukken dat deze intolerantie van laagopgeleiden niet voortkomt uit hun zwakke economische positie, maar geworteld is in hun beperkte hoeveelheid cultureel kapitaal (Achterberg & Houtman, 2006; Houtman, 2003; Van der Waal, 2010), oftewel hun gebrekkige vermogen om culturele expressies te herkennen en de betekenis daarvan te begrijpen. Mensen met veel cultureel kapitaal zijn progressiever als het gaat om vraagstuk-

ken die te maken hebben met culturele diversiteit (Achterberg & Houtman, 2009; Lamont, 1987).

Een en ander komt doordat cultureel kapitaal bevorderlijk is voor wat 'denaturalisatie van cultuur' genoemd kan worden. Hiermee wordt bedoeld dat het vermogen om culturele uitingen te herkennen en te begrijpen – dat wordt uitgedrukt in cultureel kapitaal – bevorderlijk is voor het idee dat culturele categorieën niet 'van nature' bestaan, maar sociaal geconstrueerd zijn. Terwijl hoogopgeleiden geneigd zijn elke samenleving – inclusief de daarin vigerende normen en waarden – te zien als veranderlijk en één uit velen (Gabennesch, 1972: 859), zijn laagopgeleiden meer geneigd de sociale wereld te zien in vaststaande, absolute termen (Idem: 862-3). Mensen met veel cultureel kapitaal herkennen met andere woorden cultuur als sociaal geconstrueerd en contingent, en dus als radicaal verschillend van een door de natuur ingegeven orde. Daardoor staat men minder afwijzend tegenover afwijkende culturen, en dus welwillender tegenover culturele diversiteit. Onderzoek heeft uitgewezen dat dit zowel geldt voor wat Bourdieu (1986) 'belichaamd' cultureel kapitaal noemt (consumptie van en participatie in 'hoge cultuur') als voor 'geinstitutionaliseerd' cultureel kapitaal (opleiding) (Houtman, 2003; Houtman et al., 2008; Van der Waal, 2010).²

Hierbij moet worden benadrukt dat, in tegenstelling tot het verband tussen opleidingsniveau en ethnocentrisme, het verband tussen belichaamd cultureel kapitaal en culturele tolerantie niet kan worden geïnterpreteerd volgens de economische logica van de etnische competitietheorie. Anders dan opleidingsniveau is belichaamd cultureel kapitaal een niet-ambigue indicator voor iemands culturele positie aangezien het geen verband heeft met zuivere indicatoren voor economische positie zoals inkomen en werkloosheid (Ganzeboom, 1989; Houtman, 2001, 2003; Van der Waal, 2010). Als zodanig heeft het in tegenstelling tot niet-ambigue indicatoren voor iemands economische positie zoals inkomen en werkloosheid weinig tot geen invloed op economisch egalitarisme, maar wel een sterke invloed op culturele tolerantie (Achterberg & Houtman, 2006; Houtman, 1994; Houtman, 2001; Houtman, 2003; Houtman, Achterberg & Derks, 2008).

Dit suggereert reeds dat het verband tussen opleidingsniveau en culturele tolerantie moet worden geïnterpreteerd als cultureel in plaats van economisch gemotiveerd. De zojuist genoemde studies vinden bovendien, naast een sterk verband tussen belichaamd cultureel kapitaal en culturele tolerantie, ook een sterk verband tussen opleidingsniveau en culturele tolerantie, terwijl niet-ambigue indicatoren voor iemands economische positie zoals inkomen op deze tolerantie geen enkele invloed hebben (vergelijk Kohn, 1977 [1969]; Kohn & Schooler, 1983; Kohn & Slomczynski, 1990; Zipp, 1986, die allen vinden dat – gecontroleerd voor opleidingsniveau – inkomen geen enkele invloed heeft op culturele tolerantie). Dit alles wijst er kortweg op dat de vaak gevonden negatieve invloed van oplei-

2 Volgens Bourdieu vervult cultureel kapitaal een statusfunctie. Als zodanig functioneert het volgens hem als bron van uitsluiting en dient het met name de reproductie van statusverschillen (cf. Houtman, 2003: hoofdstuk 8). Ons gebruik van cultureel kapitaal als achtergrond van culturele tolerantie verschilt van de manier waarop Bourdieu dit concept toepast, maar is er niet mee in strijd. Bourdieus aandacht gaat alleen uit naar andere gevolgen van verschillen in cultureel kapitaal.

dingsniveau op culturele tolerantie cultureel (zoals in deze paragraaf beargumenteerd) in plaats van economisch (zoals uiteengezet in de vorige paragraaf waarin de etnische competitie theorie is behandeld) moet worden geduid.

Deze rol van cultureel kapitaal als bron van tolerantie jegens culturele verschillen is geen algemeen patroon, maar een kenmerk van moderne liberale democratieën. De negatieve relatie tussen opleiding enerzijds en etnische intolerantie en autoritarisme anderzijds is namelijk substantieel zwakker of zelfs afwezig in minder moderne, minder liberale en minder democratische samenlevingen (Farnen & Meloen, 2000; Simpson, 1972; Weil, 1985). In dergelijke samenlevingen wordt kunst bijvoorbeeld gebruikt om de gevestigde orde te legitimeren in plaats van ter discussie te stellen. Hierbij kan gedacht worden aan middeleeuwse kunst, die voornamelijk religieus ingegeven was en het dominante christelijke wereldbeeld herbevestigde en legitimeerde (Wilson, 1982). Ook kan gedacht worden aan verdachtmakingen van *entartete* moderne avant-garde kunst door de nazi's. In de hedendaagse westerse wereld is kunst echter eerder gericht op 'denaturalisatie'. Kunst heeft daar niet legitimatie van de bestaande orde tot doel, maar gaat juist om de kritische bevraging, deconstructie en verstoring van gangbare culturele betekenissen en praktijken. Daarmee is zij erop gericht de contingentie, de sociale constructie en dus de 'onnatuurlijkheid' van die culturele betekenissen en praktijken te tonen (Bell, 1976; Jensen, 1995).

Deze rol van cultureel kapitaal in liberale democratieën impliceert dat vooral personen met een geringe hoeveelheid cultureel kapitaal culturele diversiteit zullen zien als een bedreiging – juist als de eigen cultuur niet wordt herkend als contingente constructie werkt culturele diversiteit gevoelens van wantrouwen en culturele onzekerheid in de hand. Uit onderzoek is inderdaad gebleken dat laagopgeleiden in sterkere mate cultureel onzeker zijn (Elchardus & Smits, 2002; McDill, 1961) en dat die culturele onzekerheid positief gerelateerd is aan autoritarisme en intolerantie (Achterberg & Houtman, 2009; Blank, 2003; Derks, 2006; Eisinga & Scheepers, 1989; Elchardus & Smits, 2002; Lutterman & Middleton, 1970; McDill, 1961; Roberts & Rokeach, 1956; Srole, 1956).

Volgens deze derde theorie zullen laagopgeleide autochtonen immigranten kortom als een culturele in plaats van een economische bedreiging zien. Waar laagopgeleiden economisch egalitairistisch zijn vanwege hun zwakke economische positie, stelt deze theorie dat zij om culturele redenen afkerig zijn van sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden. Er wordt dus verwacht dat laagopgeleiden hun economische egalitarisme combineren met verzorgingsstaatschauvinisme als gevolg van hun geringe hoeveelheid cultureel kapitaal en de culturele onzekerheid die daarmee gepaard gaat (hypothese 3).

Data en operationalisering

Data

Om onze hypothesen te toetsen zijn Nederlandse data uit 2006 gebruikt. De data zijn verzameld door CentERdata middels een online panel dat een goede afspiege-

ling vormt van de Nederlandse bevolking.³ Van de 2682 benaderde panelleden hebben er 1972 de vragenlijst volledig ingevuld, wat een respons van 73 procent inhoudt. Uit een vergelijking met officiële cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek is gebleken dat ouderen, personen uit hogere inkomenscategorieën en hoogopgeleiden lichtelijk oververtegenwoordigd zijn in de aldus verkregen dataset. Om dit te corrigeren is gebruikgemaakt van een wegingsfactor.

Operationalisering

Voor het meten van *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* is aan respondenten gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de volgende vijf Likert-items, waarvan de antwoordcategorieën lopen van volledig oneens (1) tot en met volledig eens (5) – het antwoord 'weet niet' is als missende waarde gerekend:

1. De overheid moet de sociale uitkeringen verhogen.
2. In Nederland komt geen echte armoede meer voor.⁴
3. Grote inkomensverschillen zijn onrechtvaardig, omdat mensen in principe gelijk zijn.
4. De overheid moet ingrijpende maatregelen nemen om de inkomensverschillen te verkleinen.
5. Bedrijven moeten verplicht worden om hun werknemers mee te laten delen in de winst.

Een factoranalyse van de antwoorden op deze items liet een eendimensionale factorstructuur zien met een eigenwaarde van 2,69 en een verklaarde variantie van 54 procent. Na standaardisering van de items is een schaal geconstrueerd door de gemiddelde score te berekenen voor alle respondenten met ten minste vier geldige antwoorden op de vijf vragen (Cronbachs alfa is 0,78). Een hogere schaal-score staat voor een grotere mate van economisch egalitarisme.

Verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme is een metaschaal gebaseerd op drie subschalen over steun voor verzorgingsstaatsvoorzieningen ten bate van etnische minderheden. De eerste subschaal, *etnische herverdeling*, is gemeten aan de hand van vier vragen met betrekking tot steun voor het toekennen van economische hulpbronnen aan etnische minderheden. De antwoordmogelijkheden bestaan uit vijf categorieën oplopend van 'helemaal eens' (1) tot en met 'helemaal oneens' (5) – het antwoord 'weet niet' is als missende waarde gerekend:

1. In de toekomst zouden niet-westerse immigranten minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.
2. In de toekomst zouden westerse immigranten minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.
3. In de toekomst zouden economische vluchtelingen minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.

3 Huishoudens die geen internetaansluiting hadden kregen van CentERdata de benodigde apparatuur in bruikleen. Zie voor meer informatie: http://www.centerdata.nl/nl/TopMenu/Wat_doen_we/Dataverzameling/CentERpanel/.

4 De antwoorden op deze vraag zijn dusdanig gehercodeerd dat ze overeen komen met de richting van de overige items: hogere scores staan voor meer economisch egalitarisme.

4. In de toekomst zouden politieke vluchtelingen minder rechten moeten hebben op de bijstand dan Nederlanders.

Een factoranalyse van de antwoorden op deze vragen resulteerde in één factor met een eigenwaarde van 3,25 en een verklaarde variantie van 81 procent. Na standaardisering van de vier vragen is een schaal geconstrueerd door het gemiddelde te berekenen voor elke respondent met ten minste drie geldige antwoorden op de vier vragen. Hogere schaalcores staan voor een grotere steun voor economische herverdeling ten behoeve van etnische minderheden (Cronbachs alfa is 0,92).

De tweede subschaal, *etnische 'deservingness'*, is gemeten door te vragen in hoeverre respectievelijk asielzoekers, illegalen en etnische minderheden het gebruikmaken van sociale voorzieningen verdienen. De respondenten konden antwoorden op een schaal van (1) 'verdienen absoluut geen steun' tot en met (10) 'verdienen zeker steun'. Factoranalyse heeft een eendimensionale factorstructuur uitgezeten met een eigenwaarde van 2,10 en een verklaarde variantie van 70 procent. Na standaardisering is een schaal geconstrueerd door het gemiddelde te berekenen voor elke respondent met geldige antwoorden op alle drie de vragen (Cronbachs alfa is 0,78). Een hogere score op de schaal duidt erop dat respondenten in sterkere mate van mening zijn dat etnische minderheden sociale steun verdienen. De derde subschaal behelst *etnische angst*, waarmee de angst gemeten wordt dat immigratie de economische positie van de autochtone bevolking bedreigt. Voor deze schaal zijn de volgende vier vragen gebruikt met vijf antwoordcategorieën die oplopen van 'helemaal oneens' (1) tot en met 'helemaal eens' (5), waarbij het antwoord 'weet niet' als missende waarde is gerekend:

1. Doordat mensen naar Nederland komen om te wonen en te werken worden de gemiddelde lonen en salarissen over het algemeen gedrukt.
2. Mensen die naar Nederland komen om te wonen en te werken brengen de economische vooruitzichten van de armen meer in gevaar dan die van de rijken.
3. Als mensen die naar Nederland zijn gekomen om te wonen en te werken werkloos zijn voor een langere periode, moeten ze weggestuurd worden.
4. Mensen die naar Nederland zijn gekomen om te wonen en te werken zouden dezelfde rechten op sociale uitkeringen moeten krijgen als ieder ander.⁵

Factoranalyse op deze vier vragen wijst op een factor met een eigenwaarde van 2,10 en een verklaarde variantie van 53 procent. Na standaardisering is een schaal geconstrueerd door het gemiddelde te berekenen voor elke respondent met ten minste drie geldige scores op de vier vragen (Cronbachs alfa is 0,70). Een hogere score staat voor een grotere angst dat immigratie de economische positie van de autochtone bevolking zal schaden.

Om te bepalen of de vragen met betrekking tot *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* tot een andere ideologische dimensie behoren dan de vragen over *etnische herverdeling*, *etnische 'deservingness'* en *etnische angst* zijn twee factoranalyses uit-

5 De antwoorden op deze vraag zijn dusdanig gehercodeerd dat hogere scores staan voor meer etnische angst.

Tabel 1 *Secundaire factoranalyse op de schalen voor economisch egalitarisme en verzorgingsstaatsuniversalisme (Varimaxrotatie voor het tweedimensionale model; N = 1.629)*

	Eendimensionaal model	Tweedimensionaal model	
	Factor 1	Factor 1	Factor 2
Economisch egalitarisme	0,31	0,08	0,99
Etnische herverdeling	0,85	0,86	0,08
Etnische ‘deservingness’	0,85	0,82	0,22
Etnische angst	-0,80	-0,84	0,06
Eigenwaarde	2,19	2,12	1,03
R ²	0,55	0,53	0,25

gevoerd. In de eerste factoranalyse werd een eendimensionale factorstructuur opgelegd, in de tweede een tweedimensionale factorstructuur. Het eerste model (met één factor), in tabel 1, laat zien dat de subschalen *etnische herverdeling*, *etnische ‘deservingness’* en *etnische angst* clusteren. Tevens is te zien dat deze scores voor *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* slechts gedeeltelijk overlappen met *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* (zoals is af te lezen aan de betrekkelijk lage factorlading van 0,31).

Wanneer in het tweede model een tweedimensionale factorstructuur wordt toegestaan zijn inderdaad twee verschillende dimensies te zien, waarbij de ene de steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden verklaart en de andere economisch egalitarisme verklaart. Na hercodering van de subschaal *etnische angst* en het standaardiseren van *etnische herverdeling*, *etnische ‘deservingness’* en *etnische angst* is een metaschaal voor *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* geconstrueerd door voor iedere respondent het gemiddelde van de scores op de drie subschalen te berekenen. Een hogere score op de aldus geconstrueerde schaal staat voor meer steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden.

Opleiding is gemeten als het hoogste opleidingsniveau dat door de respondenten is bereikt. Deze variabele is gecodeerd als het aantal jaren scholing dat noodzakelijk is om dit hoogst bereikte opleidingsniveau te behalen. Dat levert een variabele op die loopt van acht tot achttien jaar scholing.

Om *politieke competentie* te meten is gebruikgemaakt van de dertien items van de schalen voor *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* en *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme*.⁶ In navolging van Bourdieu (1984: 426-432; zie ook Achterberg & Houtman, 2009) wordt politieke competentie gemeten als het vermogen vragen met betrekking tot politieke kwesties te beantwoorden. Uit eerder onderzoek op het terrein van opinievorming is gebleken dat mensen die het ant-

6 Omdat de items voor etnische ‘deservingness’ geen ‘weet niet’ als mogelijke antwoordcategorie bevatten, konden deze items niet gebruikt worden voor de meting van politieke competentie.

woord 'weet niet' geven op een Likert-item niet goed weten hoe ze, gebruikmakend van hun eigen normen en ideeën, een consistent en beargumenteerd antwoord moeten geven op dergelijke vragen (Nisbet, 2005; Zaller, 1992: 6). Respondenten die 'weet niet' antwoorden wanneer wordt gevraagd naar hun mening over politieke kwesties ontbreekt het dus aan de politieke competentie die nodig is om te komen tot een betekenisvolle mening variërend van (zeer) eens tot (zeer) oneens (zie ook Carmines & Stimson, 1982). Daarom zijn de Likert-items die zijn gebruikt voor de meting van politieke competentie dusdanig gecodeerd dat respondenten met een geldig antwoord de score één kregen, terwijl voor elke vraag die met 'weet niet' beantwoord is de score nul werd toegekend. Factoranalyse op de dertien aldus gecodeerde vragen wees uit dat alle items sterk op de eerste factor laden. Deze heeft een eigenwaarde van 6,69 en een verklaarde variantie van 50 procent. De schaalcores voor *politieke competentie* (Cronbachs alfa is 0,91) zijn berekend door de scores op de afzonderlijke vragen bij elkaar op te tellen. De schaal loopt dan van nul (voor diegenen die geen enkele van de dertien vragen wisten te beantwoorden) tot en met dertien (voor de respondenten die een geldig antwoord wisten te formuleren op alle dertien vragen) – een hogere score staat dus voor meer politieke competentie. Hoewel de vragen voor economisch *anti-egalitarisme/egalitarisme* en voor *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* zijn gebruikt voor *politieke competentie*, bestaat er geen statistisch significante correlatie tussen *politieke competentie* en deze schalen (respectievelijk -0,04 en 0,03, in beide gevallen geldt $p > 0,05$). Zoals verwacht hangt de maat voor politieke competentie sterk en positief samen met het opleidingsniveau: hoogopgeleiden zijn beter in staat geldige antwoorden te formuleren op vragen met betrekking tot politieke kwesties en beschikken dus over meer politieke competentie dan laagopgeleiden (Pearsons r is 0,20, $p < 0,01$).

Economische positie is gemeten door middel van drie aparte indicatoren, zoals in Achterberg en Houtman (2009). Allereerst is respondenten gevraagd of ze *werkloos* waren op het moment van het interview ('niet werkloos' (1); 'met minder uren werk dan gewenst' (2); 'werkloos' (3)). Ten tweede is respondenten gevraagd tot welke van de volgende vier categorieën hun huishoudinkomen behoort: 1) € 2601,- of meer; 2) € 1801,- tot en met € 2600,-; 3) € 1151,- tot en met € 1800,-; en 4) € 1150,- of minder (*laag inkomen*). Als derde en laatste is *uitkeringsafhankelijkheid* gemeten. Hiervoor is aan respondenten gevraagd of ze op het moment van het invullen van de vragenlijst gebruikmaakten van de volgende uitkeringen: 1) werkloosheidsuitkering; 2) arbeidsongeschiktheidsuitkering; 3) ziekte-uitkering; 4) bijstandsuitkering. Op elke vraag kon men antwoorden met ja (1) of nee (2). Respondenten die afhankelijk waren van één of meer van de genoemde uitkeringen zijn gecodeerd als 1, de overigen als 0.

In navolging van Bourdieu (1986) is *culturele participatie* gebruikt als maat voor cultureel kapitaal, hetgeen gebruikelijk is (zie bijvoorbeeld Achterberg, 2006a, 2006b; Achterberg & Houtman, 2006; DiMaggio, 1982; DiMaggio & Mohr, 1985; Dumais, 2002; Eitle & Eitle, 2002; Houtman, 2001, 2003; Houtman, Achterberg & Derks, 2008; Katsillis & Rubinson, 1990; Van der Waal, 2010). *Culturele participatie* is gemeten door te vragen naar het aantal boeken dat een respondent in zijn

of haar bezit heeft,⁷ het aantal romans dat hij of zij in de afgelopen drie maanden gelezen heeft, het aantal keren dat hij of zij concerten, het theater, cabaret of ballet en kunsttentoonstellingen heeft bezocht,⁸ hoe vaak hij of zij met anderen over kunst en cultuur praat⁹ en de mate waarin hij of zij zichzelf als kunst- en cultuurliefhebber beschouwt.¹⁰ Factoranalyse voor deze zeven vragen leidde tot een factor met een eigenwaarde van 2,66 en een verklaarde variantie van 53 procent. De betrouwbaarheid van deze schaal is 0.77 (Cronbachs alfa) en een hogere score staat voor meer culturele participatie.

Culturele onzekerheid is gemeten door middel van een licht aangepaste versie van Srole's (1956) veelgebruikte schaal.¹¹ De antwoordcategorieën van de vier items lopen van 'helemaal oneens' (1) tot en met 'helemaal eens' (5) en de 'weet niet'-antwoorden zijn als missende waarde gerekend. De volgende stellingen zijn gebruikt:

1. Je weet tegenwoordig echt niet meer op wie je nog kunt vertrouwen.
2. De meeste mensen vallen tegen als je ze beter leert kennen.
3. Om een beter bestaan te krijgen moet je vooral geluk hebben.
4. Het is onverantwoord om in deze tijd nog kinderen op de wereld te zetten.

Factoranalyse voor deze vier vragen leidde tot één factor met een eigenwaarde van 2,17 en verklaarde variantie van 54 procent. De schaal voor *culturele onzekerheid* is, na standaardisering van de vragen, berekend door de afzonderlijke scores bij elkaar op te tellen, waarbij een hogere score staat voor een grotere mate van culturele onzekerheid. De descriptieve waarden voor deze en alle overige variabelen zijn te vinden in tabel 2.

Resultaten

Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme

Hoewel *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* en *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* beide gaan over kwesties van economische herverdeling hebben bovengenoemde factoranalyses al laten zien dat deze variabelen twee verschillende dimensies vertegenwoordigen die grotendeels onafhankelijk van elkaar opereren. De nuldeordercorrelatie tussen beide schalen van slechts 0,17 ($p < 0,01$) wijst op hetzelfde.

In figuur 1 is bovendien te zien dat de relatie tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme verschilt tussen opleidingsniveaus. De sterkste correlatie tussen *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* en *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* komt voor bij de categorie hoogopgeleiden en de zwak-

7. Antwoordcategorieën lopen van 1: 'minder dan 50' tot 6: '1000 of meer'.

8. Antwoordcategorieën lopen van 1: '(bijna) nooit' tot 4: 'vaker dan zes keer per jaar'.

9. Antwoordcategorieën lopen van 1: '(bijna) nooit' tot 4: '(bijna) elke dag'.

10. Antwoordcategorieën lopen van 1: 'absoluut niet' tot 3: 'ja, zeker weten'.

11. Een vraag over het nut van het schrijven van mensen die een publiek ambt bekleden is vervangen omdat deze voornamelijk politiek cynisme leek te meten. Hiervoor in de plaats is het eerste item uit de lijst opgenomen.

Tabel 2 Beschrijvende statistieken (N = 1.629)

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard deviatie
Economisch anti-egalitarisme/ egalitarisme	-2,17	1,51	0,00	0,73
Etnische herverdeling	-1,79	1,45	0,00	0,89
Etnische 'deservingness'	-1,44	2,74	0,00	0,83
Etnische angst	-1,73	1,93	-0,00	0,73
Verzorgingsstaatschauvinisme/ universalisme	-2,00	2,30	-0,00	0,86
Opleiding	8,00	18,00	14,23	2,99
Politieke competentie	0,00	1,00	0,92	0,19
Werkloos	1,00	3,00	1,10	0,42
Laag inkomen	1,00	4,00	2,23	1,07
Uitkeringsafhankelijkheid	0,00	1,00	0,13	0,34
Culturele participatie	-0,84	5,06	-0,00	0,72
Culturele onzekerheid	-1,63	2,34	0,00	0,74

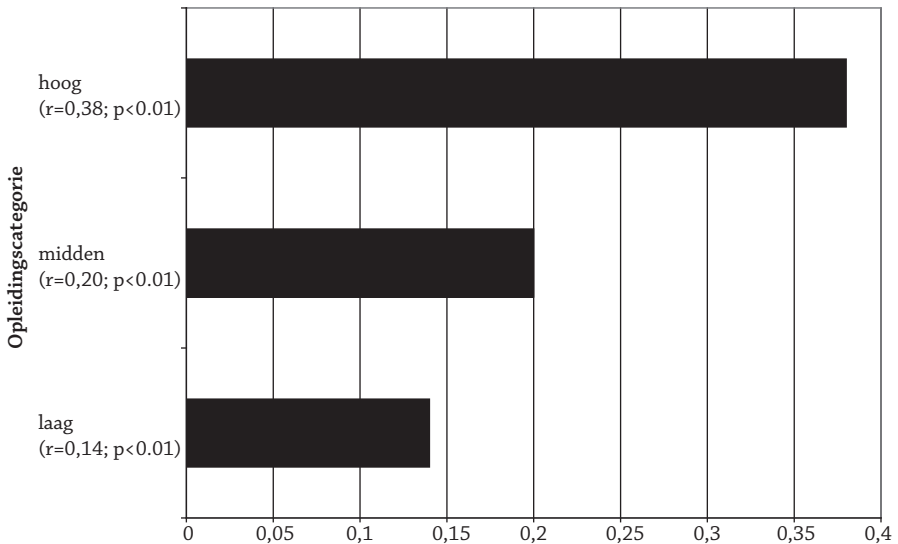
ste bij de categorie laagopgeleiden. Dit betekent dat hoogopgeleiden in sterke mate economisch egalitarisme combineren met steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden (en economisch anti-egalitarisme met weinig steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden). Zoals verwacht neemt deze relatie sterk af met het opleidingsniveau. Voor de laagste opleidingscategorie bestaat er nog steeds een statistisch significant en positief verband, maar vergeleken met de relatie voor de hoogopgeleiden is dit verband zwak. Voor laagopgeleiden gaan economisch egalitaire denkbeelden in veel mindere mate gepaard met steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden dan voor hoogopgeleiden het geval is. Het ideologische profiel van laagopgeleiden is dus, zoals verwacht, minder eendimensionaal dan dat van hoogopgeleiden.

In tabel 3 wordt getest of de bevindingen zoals weergegeven in figuur 1 statistisch significant zijn. Het positieve en significante effect van de interactieterm van *opleiding* en *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* laat zien dat dit inderdaad het geval is: de relatie tussen *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* en *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* is duidelijk sterker bij personen met een hogere opleiding. In de volgende paragraaf zal getoetst worden of de drie voorgestelde theorieën in staat zijn dit patroon te verklaren.

Waarom is de relatie tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme afhankelijk van het opleidingsniveau?

Voordat onderzocht wordt waarom de combinatie van economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme afhankelijk is van het opleidingsniveau, worden in tabel 4 de achterliggende factoren van beide dimensies getoond. Hier is te zien

Figuur 1 *Relaties tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatsuniversalisme voor drie opleidingscategoriën*

dat politieke competentie noch een grondslag vormt voor economisch egalitarisme, noch voor steun voor sociale voorzieningen voor etnische minderheden. Bovendien wordt duidelijk dat een onzekere economische positie samenhangt met economisch egalitarisme, en geen invloed heeft op verzorgingsstaatsuniversalisme. Laagopgeleiden, werklozen, personen met lage inkomens en personen die afhankelijk zijn van sociale voorzieningen zijn de grootste voorstanders van economische herverdeling door de staat. Zij verschillen echter niet in hun steun voor sociale voorzieningen voor etnische minderheden ten opzichte van personen die een sterkere economische positie hebben. De indicatoren voor culturele positie – *culturele participatie* en *culturele onzekerheid* – tonen een tegengesteld patroon: de invloed van beide indicatoren op verzorgingsstaatsuniversalisme is beduidend groter dan hun effect op economisch egalitarisme. Tabel 4 laat dus zien dat *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme* geworteld is in de culturele positie van een persoon. *Verzorgingsstaatsuniversalisme* komt vooral voor bij personen met een hoge mate van culturele participatie en een laag niveau van culturele onzekerheid, terwijl een zwakke economische positie geen enkel effect heeft op verzorgingsstaatsuniversalisme.¹²

12 Wanneer culturele onzekerheid verwijderd wordt uit de analyse waarin verzorgingsstaatsuniversalisme wordt verklaard, heeft opleiding een klein maar significant effect en neemt de invloed van culturele participatie op verzorgingsstaatsuniversalisme toe. Het feit dat culturele onzekerheid dit opleidingseffect onderdrukt geeft aan dat het opleidingseffect geïnterpreteerd moet worden als een cultureel effect.

Tabel 3 *Verklaring voor verzorgingsstaatsuniversalisme: de conditionaliteit van de relatie tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme (lineaire regressie, methode = enter; bèta's weergegeven)*

	Model 1
Opleiding	0,25**
Economisch egalitarisme	0,05 ns
Opleiding * Economisch egalitarisme	0,17**
R ² (adj.)	0,09
N	1.628

**p<0,01 (tweezijdige toetsing); ns = niet significant

Tabel 4 *Achterliggende factoren van economisch egalitarisme en verzorgingsstaatsuniversalisme (lineaire regressie, methode = enter; bèta's weergegeven)*

	Economisch egalitarisme	Verzorgingsstaatsuniversalisme
Politieke competentie	-0,03 ns	0,01 ns
Opleiding	-0,15**	0,05 ns
Werkloos	0,07**	0,03 ns
Laag inkomen	0,13**	0,03 ns
Uitkeringsafhankelijkheid	0,12**	0,04 ns
Culturele participatie	-0,05*	0,26**
Culturele onzekerheid	0,09**	-0,31**
R ² (adj.)	0,10	0,22
N	1.818	1.644

*p<0,05; **p<0,01; ns = niet significant

Deze voorlopige resultaten geven al aanleiding om de houdbaarheid van de politieke competentietheorie en de etnische competitietheorie voor het verklaren van de verschillen in combinaties van economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme tussen opleidingscategorieën te betwijfelen. Tegelijkertijd zijn er aanwijzingen dat de culturele logica, die draait om verschillen in cultureel kapitaal en culturele onzekerheid, ondersteund wordt. De beslissende toetsing hiervoor is weergegeven in tabel 5.

In het eerste model worden de resultaten uit tabel 3 gerepliceerd. Dit model laat zien dat hoogopgeleiden vaker economisch egalitarisme combineren met steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden dan laagopgeleiden. In de modellen 2, 3 en 4 worden respectievelijk de hypothesen afgeleid uit de politieke competentie theorie, de etnische competitietheorie en de theorie die de culturele logica volgt getoetst. Als (één of meer van) deze theorieën een empirisch houdbare verklaring bieden voor de bevinding dat laagopgeleiden economisch egalitarisme vaker combineren met verzorgingsstaatschauvinisme dan hoogopge-

Tabel 5 Verklaring voor de conditionaliteit van de relatie tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatsuniversalisme (Afhankelijke variabele verzorgingsstaatsuniversalisme; lineaire regressie, methode = enter; bèta's weergegeven)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Opleiding	0,25**	0,25**	0,23**	0,15**
Economisch egalitarisme	0,05 ns	0,05 ns	0,06 ns	0,20**
Opleiding * Economisch egalitarisme	0,17**	0,16**	0,17**	0,08*
Politieke competentie	--	-0,01 ns	-0,01 ns	0,01 ns
Werkloos	--	--	0,02 ns	0,02 ns
Laag inkomen	--	--	-0,07**	-0,06*
Uitkeringsafhankelijkheid	--	--	-0,01 ns	0,02 ns
Culturele participatie	--	--	--	0,24**
Culturele onzekerheid	--	--	--	-0,33**
R ² (adj.)	0,09	0,09	0,09	0,26
N	1.628			

*p<0,05; **p<0,01; ns = niet significant

leiden, dan zal zich dat moeten vertalen in een afname van het interactie-effect tussen *opleiding* en *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme*.

In het tweede model is *politieke competentie* toegevoegd om te toetsen of deze van invloed is op de opleidingsverschillen in de relatie tussen economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme. Zoals af te lezen uit dit tweede model heeft *politieke competentie* geen significant effect op *verzorgingsstaatsuniversalisme*. De bevinding dat economisch egalitarisme in sterkere mate gecombineerd wordt met verzorgingsstaatsuniversalisme door hoger opgeleiden dan door lager opgeleiden kan niet verklaard worden door de mate waarin iemand over politieke competenties beschikt. Hoewel de nuldeordercorrelatie tussen opleidingsniveau en politieke competentie positief en statistisch significant is (Pearsons r is 0,20, $p < 0,01$), is de mate van politieke competentie niet verantwoordelijk voor het geobserveerde patroon. Het interactie-effect uit het eerste model blijft namelijk onveranderd, hetgeen leidt tot verwerping van de eerste hypothese.

De drie indicatoren voor een zwakke economische positie zijn in het derde model toegevoegd. Hiermee wordt getoetst of de etnische competitietheorie ondersteund wordt. *Werkloosheid* en *uitkeringsafhankelijkheid* hebben geen effect op het steunen van sociale voorzieningen voor etnische minderheden. Dit betekent dat de steun voor sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden niet groter of kleiner is onder werklozen en personen die afhankelijk zijn van een uitkering dan onder mensen die dat niet zijn. De derde indicator, *laag inkomen*, heeft wel een significant en positief effect: mensen met een lager inkomen zijn in mindere mate voorstander van sociale voorzieningen voor etnische minderheden dan mensen met hogere inkomens. Hoewel deze bevinding in overeenstemming is

met de etnische competitietheorie, kan het effect van *laag inkomen* niet verklaren waarom laagopgeleiden economisch egalitarisme in mindere mate combineren met verzorgingsstaatsuniversalisme dan hoger opgeleiden. Immers, het interactie-effect uit het eerste model neemt niet af, wat leidt tot verwerping van de tweede hypothese.

Ten slotte wordt in het vierde model de verklaring gebaseerd op aversie jegens culturele verschillen door een geringe hoeveelheid cultureel kapitaal en een hoge mate van culturele onzekerheid getoetst. Zoals in dit model te zien is bestaat er een negatieve relatie tussen *culturele onzekerheid* en *verzorgingsstaatsuniversalisme*, en een positieve relatie tussen *culturele participatie* en *verzorgingsstaatsuniversalisme*. Beide effecten komen overeen met de theoretische verwachtingen en suggereren dat culturele verschillen verantwoordelijk zijn voor de weerstand tegen sociale steun voor etnische minderheden. In overeenstemming hiermee is een afname te zien van het interactie-effect tussen *opleiding* en *economisch egalitarisme* op *verzorgingsstaatsuniversalisme*. Na toevoeging van *culturele participatie* en *culturele onzekerheid* neemt dit interactie-effect sterk af: van 0,17 naar 0,08. Het zijn het lage niveau van culturele participatie van lager opgeleiden (Pearsons r tussen opleiding en culturele participatie is 0,22, $p < 0,01$) en hun culturele onzekerheid (Pearsons r tussen opleiding en culturele onzekerheid is -0,24, $p < 0,01$) die ten grondslag liggen aan hun verzorgingsstaatschauvinisme. In tegenstelling tot hun economisch egalitarisme, dat gevoed wordt door economische belangen, is het verzorgingsstaatschauvinisme van laagopgeleiden dus geworteld in hun culturele positie. Bovenstaande analyses laten zien dat laagopgeleiden geneigd zijn voorstander te zijn van economisch egalitarisme om economische redenen, terwijl ze tegelijkertijd geneigd zijn verzorgingsstaatsuniversalisme af te wijzen om culturele redenen. De sterke afname van het interactie-effect betekent dus dat de derde hypothese ondersteund wordt: laagopgeleiden combineren hun economische egalitarisme met verzorgingsstaatschauvinisme door hun beperkte hoeveelheid cultureel kapitaal en de culturele onzekerheid die daarmee gepaard gaat.

Ten slotte blijkt uit tabel 5 dat er na het toevoegen van *culturele participatie* en *culturele onzekerheid* een relatie bestaat tussen *economisch anti-egalitarisme/egalitarisme* en *verzorgingsstaatschauvinisme/universalisme*. In het eerste tot en met het derde model werd deze relatie onderdrukt, wat ook volgens de culturele logica verklaard kan worden. Na het toevoegen van culturele participatie en culturele onzekerheid wordt het culturele conservatisme van de laagopgeleiden eruit gefilterd dat ten grondslag ligt aan hun particularistische vertaling van economisch egalitarisme. Juist dit culturele conservatisme van de 'natuurlijke' sociale basis van linkse politieke partijen zorgt ervoor dat hun mening over culturele kwesties afwijkend is van de mening van linkse elites. Wanneer gecontroleerd wordt voor dit culturele conservatisme is het economische egalitarisme van laagopgeleiden meer universeel, en behelst het dientengevolge ook steun voor sociale voorzieningen aan etnische minderheden.

Besluit

Uit verschillende onderzoeken naar 'deservingness' in Europese landen is gebleken dat laagopgeleide autochtonen, hoewel ze in sterke mate voorstander zijn van economisch egalitarisme, afkerig zijn van sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden.

Vanuit een klassiek 'links-rechts'-perspectief is dit een merkwaardige bevinding. Etnische minderheden behoren immers tot de zwakste economische categorieën in deze landen, en laagopgeleide autochtonen steunen linkse partijen om hun beleid van economische herverdeling. Maar waar linkse partijen streven naar universele herverdeling van rijk naar arm, ongeacht de etniciteit van de ontvanger, lijkt hun autochtone sociale achterban een meer particularistische visie te hebben op economische herverdeling: vooral economisch zwakken van eenzelfde etniciteit als de eigen groep zouden in die visie recht hebben op sociale voorzieningen.

Dit ideologische profiel van een 'progressieve' houding ten aanzien van economische herverdeling en een 'conservatieve' houding ten aanzien van herverdelingsmaatregelen ten bate van etnische minderheden vraagt om een verklaring, waarnaar in dit artikel gezocht is. Hiertoe zijn drie theorieën getoetst die zouden kunnen verklaren waarom laagopgeleiden vaker geneigd zijn economisch egalitarisme te combineren met verzorgingsstaatschauvinisme. De eerste theorie draait om het idee dat laagopgeleiden minder politiek competent zijn, de tweede concentreert zich op etnische competitie en de derde richt zich op het belang van cultureel kapitaal.

Hoewel laagopgeleiden minder politiek competent zijn dan hoogopgeleiden, kon dit niet verklaren waarom laagopgeleiden economisch egalitarisme combineren met weinig steun voor sociale voorzieningen ten behoeve van etnische minderheden. De etnische competitietheorie kon evenmin een verklaring bieden voor ons onderzoeksprobleem. Hoewel laagopgeleide Nederlanders ten gevolge van hun zwakke economische positie blootstaan aan competitie van immigranten (Van der Waal, 2009a, 2009b) is gebleken dat hun zwakke economische positie niet ten grondslag ligt aan hun verzorgingsstaatschauvinisme. Wat hier blijkens onze analyse wel verantwoordelijk voor is, is het beperkte culturele kapitaal van laagopgeleiden en de culturele onzekerheid die daarmee gepaard gaat. Waar het economisch egalitarisme van laagopgeleiden voortkomt uit hun zwakke economische positie, is het hun culturele positie die hun afkeer van sociale voorzieningen ten bate van etnische minderheden verklaart.

Onze bevindingen laten zien dat laagopgeleiden op basis van hun economische positie de 'natuurlijke' basis zijn van linkse politieke partijen. Hun zwakke economische positie is de drijfveer voor het economisch egalitarisme onder laagopgeleiden en de steun voor links beleid gericht op herverdeling van de rijkdom die hiermee samengaat. Echter, een laag opleidingsniveau staat niet alleen voor een zwakke economische positie, maar ook voor een geringe hoeveelheid cultureel kapitaal waarmee een grote mate van culturele onzekerheid gepaard gaat. Het is deze culturele positie van laagopgeleide autochtonen die ertoe leidt dat zij van mening zijn dat sommigen gelijkjer zijn dan anderen. Omdat etnische minderheden cultureel verschillen van autochtonen, vinden laagopgeleide autochtonen

dat zij minder recht hebben op sociale voorzieningen dan economisch zwakken uit hun eigen etnische groep. Hoogopgeleide autochtonen hebben daarentegen een minder ethnocentrische visie wanneer het gaat om verdeling van de welvaart. Als zij voorstanders van economische herverdeling zijn, is dit een meer universele vorm van economisch egalitarisme, wat komt door hun grotere hoeveelheid cultureel kapitaal en geringere culturele onzekerheid.

Deze bevindingen zijn in strijd met Kitschelts (1995:262) bewering dat 'the derivative of the comprehensive welfare state is thus a "welfare chauvinism" that is not necessarily rooted in cultural patterns of xenophobia and racism, but in a "rational" consideration of alternative options to preserve social club goods in efficient ways'. Als Kitschelts stelling namelijk correct is, dan zou het verzorgingsstaatschauvinisme van laagopgeleide autochtonen gebaseerd moeten zijn op hun zwakke economische positie en niet op hun geringe hoeveelheid cultureel kapitaal en de culturele onzekerheid die hiermee samengaat. In dit artikel is het tegenovergestelde aangetoond: een zwakke economische positie is in het geheel niet van invloed op verzorgingsstaatschauvinisme, terwijl een zwakke culturele positie wel van invloed zou zijn, en in aanzienlijke mate.

Deze onderzoeksbevindingen zijn van belang voor twee gerelateerde onderzoeksterreinen. De eerste betreft het debat rondom de invloed van immigratie op steun voor de verzorgingsstaat. Mau en Burkhardt (2009) hebben in recent onderzoek gevonden dat de invloed van immigratie op de mening over het toekennen van rechten aan immigranten in West-Europa betrekkelijk klein is. Daaruit concluderen zij dat 'the fear that the welfare state might lose its support when the share of migrants increases seems to be exaggerated' (Mau & Burkhardt, 2009: 225). Ons onderzoek suggereert echter dat de invloed van immigratie op opvattingen over de verzorgingsstaat in het algemeen wellicht klein is, maar dat dit komt doordat immigratie vooral de mening van laagopgeleiden beïnvloedt. Voor de vraag of immigratie steun voor de verzorgingsstaat kan ondermijnen is dit een hoogst relevante bevinding. Laagopgeleiden vormen immers de 'natuurlijke' basis van linkse partijen en de door hen gepropageerde sociale voorzieningen. Mogelijkerwijs heeft immigratie dus een klein effect op de mening over de verzorgingsstaat in het algemeen, maar doordat toenemende immigratie vooral van invloed is op de mening van de 'natuurlijke' voorstanders van de verzorgingsstaat, kunnen de eventuele consequenties voor steun voor de verzorgingsstaat groter zijn dan Mau en Burkhardt (2009) verwachten.

Ten tweede kunnen de hier gepresenteerde bevindingen van belang zijn voor het debat over het ideologische profiel van laagopgeleiden. Verschillende onderzoeken hebben laten zien dat naast de bestaande klassieke electorale scheidslijn tussen de arbeidersklasse (met een voorkeur voor linkse partijen) en de middenklasse (met een voorkeur voor rechtse partijen) een nieuwe breuklijn rond culturele kwesties saillant is geworden in het politieke domein van westerse landen in de afgelopen decennia (Inglehart, 1997; Hechter, 2004; Achterberg, 2006b; De Koster et al., 2008; Van der Waal & Achterberg, 2006b). In deze culturele breuklijn omtrent kwesties rond sociale orde en culturele identiteit (Achterberg, 2006b; Hechter, 2004) staan niet zozeer economisch zwakken tegenover economisch sterken (de zogenaamde democratische klassenstrijd), maar cultureel conservatieve

ven of autoritair (met een voorkeur voor nieuw-rechtse partijen) tegenover cultureel progressieven of libertairen (met een voorkeur voor nieuw-linkse partijen). Het bestaan van een economische en een culturele scheidslijn binnen het politieke domein van westerse landen betekent een zogenaamde *cross-pressure* binnen het electoraat (Achterberg & Houtman, 2006; Houtman, 2003). Op basis van hun klassenbelangen zijn laagopgeleiden geneigd te stemmen voor linkse partijen, terwijl ze op basis van hun culturele conservatisme of autoritarisme geneigd zijn te stemmen voor nieuw-rechtse partijen (Van der Waal et al., 2007; Houtman et al., 2008). Dit 'cross-pressure'-mechanisme heeft de sociale basis van sociaal-democratische partijen in West-Europa in sterke mate ondermijnd (Achterberg, 2006b; Van der Waal et al., 2007).

Onze bevindingen laten zien dat niet alleen het toenemende belang van culturele kwesties in deze landen hier verantwoordelijk voor is, maar ook het feit dat de verzorgingsstaat in zijn huidige vorm in diskrediet is geraakt (vgl. Houtman et al., 2008). De kans dat dit zal veranderen is niet erg groot gezien de universele aard die kenmerkend is voor de verzorgingsstaat, waarbij geen enkele etnische groep wordt uitgesloten van sociale voorzieningen. Als gevolg hiervan kan dit klassieke element waarmee linkse partijen voorheen laagopgeleiden aan zich wisten te binden eveneens leiden tot een grotere vervreemding dan reeds heeft plaatsgevonden in recente decennia als gevolg van de toenemende relevantie van culturele kwesties binnen het politieke domein. Het is dus evengoed mogelijk dat de universele aard van de verzorgingsstaat in combinatie met immigratie ervoor zorgt dat laagopgeleide autochtonen zich verbonden voelen met nieuw-rechtse partijen als gevolg van hun culturele conservatisme of autoritarisme.

Literatuur

- Achterberg, P. (2006a). *Considering Cultural Conflict. Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Achterberg, P. (2006b). Class Voting in the New Political Culture. Economic, Cultural and Environmental Voting in 20 Western Countries. *International Sociology*, 21(2): 237-262.
- Achterberg, P. & D. Houtman (2006). Why Do So Many People Vote 'Unnaturally'? A Cultural Explanation for Voting Behavior. *European Journal of Political Research*, 45(1): 75-92.
- Achterberg, P. & D. Houtman (2009). Ideologically 'Illogical'? Why Do the Lower-Educated Dutch Display so Little Value Coherence? *Social Forces*, 87(3): 1649-1670.
- Alford, R.R. (1967). Class Voting in the Anglo-American Political Systems. In: S.M. Lipset & S. Rokkan (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- Applebaum, L. (2002). Who deserves Help? Opinions About the Deservingness of Different Groups Living in Germany to Receive Aid. *Social Justice Research*, 15(3): 201-225.
- Bay, A.-H. & A. Pedersen (2006). The Limits of Social Solidarity: Basic Income, Immigration and the Legitimacy of the Universal Welfare State. *Acta Sociologica*, 49(4): 419-436.
- Bell, D. (1976). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.

- Blank, T. (2003). Determinants of National Identity in East and West Germany. An Empirical Comparison of Theories on the Significance of Authoritarianism, Anomie, and General Self-Esteem. *Political Psychology*, 24(2): 259-288.
- Bobo, L. & F.C. Licari (1989). Education and Political Tolerance. Testing the Effects of Cognitive Sophistication and Target Group Affect. *Public Opinion Quarterly*, 53(2): 285-308.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Londen: Routledge.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In: J.G. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Budge, I. (2000). Expert Judgements of Party Policy Positions. Uses and Limitations in Political Research. *European Journal of Political Research*, 37(1): 103-113.
- Campbell, A. et al. (1960). *The American Voter*. New York/Londen/Sydney: John Wiley and Sons.
- Carmines, E.G. & J.A. Stimson (1982). Racial Issues and the Structure of Mass Belief Systems. *The Journal of Politics*, 44(1): 2-20.
- Clark, T.N. (1996). Structural Realignment in American City Politics. Less Class, More Race, and a New Political Culture. *Urban Affairs Review*, 31(6): 367-403.
- Clark, T.N. & S.M. Lipset (1991). Are Social Classes Dying? *International Sociology*, 6(4): 397-410.
- Coenders, M. (2001). *Nationalistic Attitudes and Ethnic Exclusionism in a Comparative Perspective*. Nijmegen: ICS/KUN.
- Converse, P.E. (1964). The Nature of Belief Systems in Mass Publics. In: D.E. Apter (red.), *Ideology and Discontent, International Yearbook of Political Behavior Research, Volume 5*. New York: Free Press.
- Derks, A. (2006). Populism and the Ambivalence of Egalitarianism. How Do the Underprivileged Reconcile a Right Wing Party Preference with Their Socio-Economic Attitudes? *World Political Science Review*, 2(3): article 1.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural Capital and School Success. The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students. *American Sociological Review*, 47(2): 189-201.
- DiMaggio, P. & J. Mohr (1985). Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection. *American Journal of Sociology*, 90(6): 1231-1261.
- Dumais, S.A. (2002). Cultural Capital, Gender, and School Success. The Role of Habitus. *Sociology of Education*, 75(1): 44-68.
- Eitle, T. M. & D. J. Eitle (2002). Race, Cultural Capital, and the Educational Effects of Participation in Sports. *Sociology of Education*, 75(2): 123-146.
- Eisinga, R. & P. Scheepers (1989). *Etnocentrisme in Nederland. Theoretische en empirische verkenningen*. Nijmegen: ITS.
- Elchardus, M. & W. Smits (2002). *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. Brussel: VUB-PRESS.
- Emler, N. & E. Frazer (1999). Politics: The Education Effect. *Oxford Review of Education*, 25(1-2): 251-273.
- Farnen, R.F. & J.D. Meloen (2000). *Democracy, Authoritarianism and Education. A Cross-National Empirical Survey*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Federico, C. (2005). Racial Perceptions and Evaluative Responses to Welfare. Does Education Attenuate Race-of-Target Effects? *Political Psychology*, 26(5): 683-698.
- Fiske, S.T. & D.R. Kinder (1981). Involvement, Expertise, and Schema Use. Evidence from Political Cognition. In: N. Cantor & J. Kihlstrom (red.), *Personality, Social Cognition, and Social Interaction*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Fleishman, J.A. (1988). Attitude Organization in the General Public. Evidence for a Bi-dimensional Structure. *Social Forces*, 67(1): 159-184.
- Gabennesch, H. (1972). Authoritarianism as World View. *American Journal of Sociology*, 77: 857-875.
- Ganzeboom, H. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.
- Gilens, M. (1995). Racial Attitudes and Opposition to Welfare. *The Journal of Politics*, 57(4): 994-1014.
- Hainmueller, J. & M.J. Hiscox (2007). Educated Preferences. Explaining Attitudes Towards Immigration in Europe. *International Organization*, 61(2): 399-442.
- Hechter, M. (2004). From Class to Culture. *American Journal of Sociology*, 110(2): 400-445.
- Houtman, D. (1994) *Werkloosheid en sociale rechtvaardigheid. Oordelen over de rechten en plichten van werklozen*. Meppel: Boom.
- Houtman, D. (2001). Class, Culture and Conservatism. Reassessing Education as a Variable in Political Sociology. In: T.N. Clark & S.M. Lipset (red.), *The Breakdown of Class Politics. A Debate on Post-Industrial Stratification*. Washington DC: Woodrow Wilson Center Press.
- Houtman, D. (2003). *Class and Politics in Contemporary Social Science. 'Marxism Lite' and its Blind Spot for Culture*. New York: Aldine de Gruyter.
- Houtman, D., P. Achterberg & A. Derks (2008). *Farewell to the Leftist Working Class*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Hyman, H.H. & C.R. Wright (1979). *Education's Lasting Effect on Values*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jackson, T.H. & G.E. Marcus (1975). Political Competence and Ideological Constraint. *Social Science Research*, 4(1): 93-111.
- Jensen, R. (1995). The Culture Wars, 1965-1995: A Historian's Map. *Journal of Social History*, 29(October): 17-37.
- Jenssen, A.T. & H. Engesbak (1994). The Many Faces of Education. Why are People with Lower Education More Hostile Towards Immigrants than People with Higher Education? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 38(1): 33-50.
- Judd, C. & J. Krosnick (1989). The Structural Bases of Consistency among Political Attitudes: Effects of Political Expertise and Attitude Importance. In: A.R. Pratkanis, J. Beckler & G.F. Greenwald (red.), *Attitude Structure and Function*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Katsillis, J. & R. Rubinson (1990). Cultural Capital, Student Achievement, and Educational Reproduction. The Case of Greece. *American Sociological Review*, 55(2): 270-279.
- Kitschelt, H.P. (1995). *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Kohn, M.L. (1977 [1969]). *Class and Conformity: a Study in Values*. Chicago: Chicago University Press.
- Kohn, M.L. & C. Schooler (1983). *Work and Personality: An Inquiry into the Impact of Social Stratification*. New York: Albex.
- Kohn, M.L. & K.M. Slomczynski (1990). *Social Structure and Self-Direction. A Comparative Analysis of the United States and Poland*. Oxford: Basil Blackwell.
- Koster, W. de et al. (2008). The Rise of the Penal State. Neo-Liberalization or New Political Culture. *British Journal of Criminology*, 48(6): 720-734.
- Lamont, M. (1987). Cultural Capital and the Liberal Political Attitudes of Professionals. Comment on Brint. *American Journal of Sociology*, 92(6): 1501-1506.
- Lerner, R., A.K. Nagai & S. Rothman (1991). Elite vs. Mass Opinion. Another Look at a Classic Relationship. *International Journal of Public Opinion Research*, 3(1): 1-31.

- Lipset, S.M. (1981). *Political Man. The Social Bases of Politics*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Luterman, K.G. & R. Middleton (1970). Authoritarianism, Anomia, and Prejudice. *Social Forces*, 48(3): 485-492.
- Marshall, G. et al. (1988). *Social Class in Modern Britain*. Londen: Hutchinson.
- Mau, S. & C. Burkhardt (2009). Migration and Welfare State Solidarity in Western Europe. *Journal of European Social Policy*, 19(3): 213-229.
- McDill, E.L. (1961). Anomie, Authoritarianism, Prejudice, and Socio-Economic status. An Attempt at Clarification. *Social Forces*, 39(3): 239-245.
- Middendorp, C.P. (1991). *Ideology in Dutch Politics. The Democratic System Reconsidered 1970 – 1985*. Assen: Van Gorcum.
- Mudde, C. (2000). *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press.
- Nisbet, M.C. (2005). The Competition for Worldviews. Values, Information, and Public Support for Stem Cell Research. *International Journal of Public Opinion Research*, 17(1): 90-112.
- Olzak, S. (1992). *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*. Stanford: Stanford University Press.
- Oorschot, W. van (2000). Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity among the Public. *Policy and Politics*, 28(1): 33-48.
- Oorschot, W. van (2006). Making the Difference in Social Europe. Deservingness Perceptions among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy*, 16(1): 23-42.
- Oorschot, W. van (2007). Solidarity Towards Immigrants in European Welfare States. *International Journal of Social Welfare*, 17(1): 3-14.
- Oorschot, W. van & W. Uunk (2007). Welfare Spending and the Public's Concern for Immigrants. *Comparative Politics*, 40(1): 63-86.
- Roberts, A.H. & M. Rokeach (1956). Anomie, Authoritarianism, and Prejudice. A Replication. *American Journal of Sociology*, 61(3): 355-358.
- Scheepers, P., M. Gijsberts & M. Coenders (2002). Ethnic Exclusionism in European Countries. *European Sociological Review*, 18(1): 17-34.
- Sides, J. & J. Citrin (2007). European Opinion About Immigration. The Role of Identities, Interests and Information. *British Journal of Political Science*, 37(3): 477-504.
- Simpson, M. (1972). Authoritarianism and Education. A Comparative Approach. *Sociometry*, 35(2): 223-234.
- Sniderman, P.M., L. Hagendoorn & M. Prior (2004). Predisposing Factors and Situational Triggers. Exclusionary Reactions to Immigrant Minorities. *American Political Science Review*, 98(1): 35-49.
- Srole, L. (1956). Social Integration and Certain Corollaries. An Exploratory Study. *American Sociological Review*, 21(6): 709-716.
- Stubager, R. (2008). Education Effects on Authoritarian-Libertarian Values. A Question of Socialization. *British Journal of Sociology*, 59(2): 327-350.
- Stubager, R. (2009). Education-Based Group Identity and Consciousness in the Authoritarian-Libertarian Value Conflict. *European Journal of Political Research*, 48(2): 204-233.
- Svallfors, S. (1991). The Politics of Welfare Policy in Sweden. Structural Determinants and Attitudinal Cleavages. *British Journal of Sociology*, 42(4): 609-634.
- Svallfors, S. (2007). Class and Attitudes to Market Inequality. A comparison of Sweden, Britain, Germany and the United States. In: S. Svallfors (red.), *The Political Sociology of the Welfare State*. Stanford: Stanford University Press.

- Waal, J. van der (2009a). De invloed van immigratie op de lonen in Amsterdam en Rotterdam. De substitutiethese getoetst in twee stedelijke contexten. *Sociologie*, 5(1): 89-111.
- Waal, J. van der (2009b). The Conditionality of the Substitution Thesis on Type of Urban Economy. An Analysis on the Impact of Immigration on Unemployment in Dutch Metropolitan Areas. *The Erasmus University Working Paper Series on Sociology*, 3.
- Waal, J. van der (2010). *Unravelling the Global City Debate. Economic Inequality and Ethnocentrism in Contemporary Dutch Cities*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Waal, J. van der & P. Achterberg (2006). Stille revolutie, contrarevolutie of cultureel conflict? Veranderingen in de politieke cultuur en hun invloed op het klassengebonden stemgedrag. *Res Publica*, 46(4): 369-392.
- Waal, J. van der, P. Achterberg & D. Houtman (2007). Class Is Not Dead – It Has Been Buried Alive. Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990). *Politics and Society*, 35(3): 403-426.
- Weil, F.D. (1985). The Variable Effects of Education on Liberal Attitudes. A Comparative Historical Analysis of Anti-Semitism Using Public Opinion Survey Data. *American Sociological Review*, 50(4): 458-474.
- Wilson, B. (1982). *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Witte, H. de (1997). De ideologische cultuur van arbeiders in Vlaanderen. Een replicatie en uitbreiding op basis van de IPSO-data. *Tijdschrift voor Sociologie*, 18(1-2): 53-78.
- Wright, E.O. (1985). *Classes*. Londen: Verso.
- Zaller, J.R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- Zipp, J.F. (1986). Social Class and Social Liberalism. *Sociological Forum*1(2): 301-329.